

کاملاً در کنترل و نظارت دولت است. همه‌ی استان‌های کشور ملزم به اجرای سیاست‌های واحد آموزشی هستند که از سوی دولت مرکزی اعلام می‌شود. در کشورهای با نظام آموزش و پرورش متمرکز نیز، میزان تمرکز متفاوت است و از کشوری به کشور دیگر فرق می‌کند. به این ترتیب نمی‌توان مرز مشخصی بین نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز و متمرکز قائل شد. مثلاً در کشور ما، نظام آموزش و پرورش کاملاً متمرکز است و تولید برنامه‌های درسی و آموزشی، مواد آموزشی و چاپ کتاب‌های درسی،

آموزش و پرورش مرکزی، برنامه‌های آموزشی و درسی مناسب خود را طراحی می‌کند. این نظام را «نظام آموزشی غیرمتمرکز»^۱ می‌گویند. حدود اختیارات ایالت‌ها در کشورهای مختلف یکسان نیست و از کشوری به کشور دیگر فرق می‌کند.

در مقابل نظام‌های آموزشی غیرمتمرکز، «نظام‌های آموزشی متمرکز»^۲ وجود دارند. نظام آموزش و پرورش متمرکز دولت مرکزی تمامی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های آموزشی کشور را تعیین می‌کند و فعالیت‌های آموزشی

نظام آموزش و پرورش در هر کشوری، متأثر از نظام حکومتی و قانون اساسی آن کشور است. در تعدادی از کشورها، مثل آمریکا و هندوستان که از ایالت‌های متفاوت تشکیل شده‌اند و به صورت فدرال اداره می‌شوند، دولت مرکزی کنترل زیادی روی آموزش و پرورش هر ایالت ندارد؛ اگرچه همه‌ی آن‌ها ملزم به اجرای برنامه‌های آموزشی در چارچوب قوانین و اهدافی هستند که از سوی دولت مرکزی اعلام شده است. در واقع، هر ایالت برحسب سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها و اهداف کلی تعیین شده توسط نظام

همگی توسط دولت انجام می‌گیرد. بدیهی است، به عهده گرفتن این حجم سنگین از کار، مانع بزرگی برای پرداختن به نوآوری و هم‌گامی با فناوری‌های روز آموزشی است. به گونه‌ای که بسیاری از کشورها به این می‌اندیشند که بخشی از فعالیت‌های آموزش و پرورش را به بخش‌های غیردولتی واگذار کنند. از سوی دیگر، در کشوری مثل فرانسه با داشتن نظام آموزش و پرورش متمرکز، سال‌هاست تولید کتاب‌های درسی، کتاب‌های راهنمای معلم و سایر مواد آموزشی به بخش خصوصی واگذار شده است و آموزش و پرورش نقش مدیریت و نظارت بر تولید مواد آموزشی را به عهده دارد. علت انتخاب فرایند برنامه‌ریزی درسی کشور فرانسه برای این مقاله نیز همین ویژگی بوده است.

فرایند برنامه‌ریزی درسی در کشور فرانسه در سه شماره از مجله ارائه خواهد شد. در شماره‌ی نخست «برنامه‌ریزی درسی»، در شماره‌ی دوم «تولید مواد آموزشی» و در شماره‌ی سوم «آموزش معلمان» توضیح داده خواهد شد. نظام آموزش و پرورش و برنامه‌ریزی درسی در کشور فرانسه متمرکز است. مسئولان برنامه‌ریزی درسی، تمرکز را ویژگی مثبتی برای برنامه‌ریزی به شمار می‌آورند و معلمان نیز از این سیاست راضی‌اند و از آن حمایت می‌کنند. نکته‌ی قابل تأمل در این نظام، تصویب نهایی برنامه‌های درسی توسط وزیر آموزش و پرورش است. تا برنامه‌ی

درسی، این مرحله از تصویب را نگذراند، ضمانت اجرایی پیدا نمی‌کند. بدین ترتیب، برنامه‌های درسی برای درس‌های گوناگون حکم قانون و امری حکومتی دارد و اجرای آن‌ها برای سراسر کشور قطعی و الزامی است.

در کشور فرانسه برنامه‌ی درسی ملی وجود ندارد، اما مجموعه‌ای شامل اهداف و انتظارات یادگیری وجود دارد که در آن، استانداردهای آموزشی، شناخت و توانایی‌های مورد انتظار تعریف شده‌اند. در کشور فرانسه مثل وضعیت فعلی کشور ما، برای هر ماده‌ی درسی یک برنامه‌ی درسی وجود دارد. تهیه‌کنندگان این برنامه‌ها ملزم به رعایت استانداردهای آموزشی واحدی هستند که بسیاری از آن‌ها برحسب تجربه به دست آمده‌اند.

از سوی دیگر، هنگام تهیه‌ی برنامه‌ی درسی جدید، در جلسات بحث و گفت‌وگو، رویکردها و انتظارات آموزشی برای تهیه‌کنندگان برنامه‌ی درسی، شامل برنامه‌ریزان درسی و متخصصان موضوعی که عملاً استادان دانشگاهی هستند، توضیح داده می‌شود. هماهنگی و ارتباط بین برنامه‌های درسی (ارتباط افقی بین برنامه‌ها) نیز در همین جلسات مدون می‌شود. بدیهی است که برای ایجاد هماهنگی بین برنامه‌ها، چنین روندی کافی نیست. مسئولان برنامه‌ریزی درسی نیز این مشکل را درک کرده‌اند و برای رفع آن دو برنامه در دست اقدام دارند:

۱. تهیه‌ی مجموعه‌ای شامل

در کشوری مثل فرانسه با داشتن نظام آموزش و پرورش متمرکز، سال‌هاست تولید کتاب‌های درسی، کتاب‌های راهنمای معلم و سایر مواد آموزشی به بخش خصوصی واگذار شده است و آموزش و پرورش نقش مدیریت و نظارت بر تولید مواد آموزشی را به عهده دارد

دانش و مهارت‌هایی که دانش‌آموزان طی ۱۲ سال تحصیل باید کسب کنند. این مجموعه تحت عنوان استانداردهای آموزشی در نظر گرفته می‌شود و می‌تواند راهنمای خوبی برای دست‌اندرکاران تولید برنامه‌های درسی باشد.

۲. تهیه‌ی برنامه‌های درسی در سطح ملی، تحت عنوان برنامه‌های درسی قطبی. به این ترتیب که تمامی برنامه‌های درسی را به صورت دو قطب علوم پایه و علوم انسانی تقسیم کرده‌اند و برای هر یک از قطب‌ها، به طور جداگانه استانداردهای آموزشی خاصی را تعریف کرده‌اند. به طور کلی، برنامه‌های درسی در فرانسه، عمری پنج ساله دارند، اما ممکن است یک برنامه‌ی درسی تا ده سال هم پایدار بماند. به این ترتیب می‌توان گفت، روال کلی برنامه‌ریزی درسی در کشور فرانسه تقریباً شبیه به فرایند برنامه‌ریزی در کشور ماست. با این تفاوت که در کشور ما، تولید محتوای کتاب‌های درسی نیز در «دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی» انجام می‌گیرد، ولی در کشور فرانسه، تولید کتاب‌ها و سایر مواد آموزشی برعهده‌ی بخش خصوصی است.

به طور کلی، برنامه های درسی در فرانسه، عمری پنج ساله دارند، اما ممکن است یک برنامه ی درسی تا ده سال هم پایدار بماند

در راهنمای تولید کتاب درسی، ضمن توضیح اهداف، محتوا و سایر مؤلفه های برنامه ی درسی به جز ارزش یابی، دستورالعمل های لازم و کافی برای تولید مواد آموزشی وجود دارد

فرایند برنامه ریزی درسی

همان طور که گفته شد، در کشور فرانسه برای هر ماده ی درسی، برنامه ی درسی خاصی وجود دارد. این برنامه ها در سطح ملی لازم الاجرایند. آن چه در مرکز برنامه ریزی درسی تولید می شود، عبارت است از:

۱. راهنمای تولید کتاب درسی و سایر مواد آموزشی با تمام مؤلفه هایی که یک برنامه ی درسی باید داشته باشد (مثل رویکرد، اهداف، رئوس محتوا و...). در راهنمای تولید کتاب درسی، ضمن توضیح اهداف، محتوا و سایر مؤلفه های برنامه ی درسی به جز ارزش یابی^۳، دستورالعمل های لازم و کافی برای تولید مواد آموزشی وجود دارد.

۲. راهنمای معلم که با آن چه ما کتاب راهنمای معلم می نامیم کمی متفاوت است. این مجموعه که حجمی بیشتر از راهنمای تولید مواد آموزشی دارد، شامل بخش های زیر است:

● چارچوب و دستورالعمل های لازم برای تولید کتاب راهنمای معلم

توسط ناشران کتاب های درسی .
● راهنمایی های لازم برای تدریس موضوع درسی توسط معلمان .
● ارائه ی راهنمایی های لازم به معلمان برای انتخاب بهترین کتاب درسی^۴ .

این هر دو مجموعه، در «مرکز برنامه ریزی درسی» تهیه و به صورت کتاب چاپ و در اختیار ناشران کتاب های درسی گذاشته می شوند. امکان دست رسی آسان معلمان به آن ها نیز فراهم شده است. در یک نگاه کلی، مراحل تولید یک برنامه ی درسی (راهنمای تولید کتاب درسی و راهنمای تولید کتاب راهنمای معلم) شامل پیمودن گام های زیر است:

نیازسنجی

تعیین نیازها از راه های متفاوت انجام می گیرد که عبارت اند از:
● جمع آوری نظرات بازرسان مناطق^۵ و نواحی گوناگون.

بازرسان دارای نقش اجرایی و تشکیلاتی در سطوح متفاوت تقسیمات کشوری هستند و در تماس مستقیم با عوامل اجرایی (مدیر مدرسه، معلم و...) و مدرسه قرار دارند.

● نظرسنجی تلفنی از معلمان، متخصصان و عموم مردم (فرانسوی ها این روش نیازسنجی را خاص کشور خود می دانند). سرانجام نیازهای جمع آوری شده، برای تأیید در «شورای عالی آموزش و پرورش»^۶ و زیرنظر وزیر بررسی می شوند.

تولید برنامه ی درسی و راهنمای معلم

بعد از تصویب نیازها و سایر اقتضائات برنامه، گروهی از برنامه ریزان درسی و متخصصان موضوعی که عمدتاً تجربه ی کافی در این مورد دارند و از استادان دانشگاهی هستند، انتخاب

می شوند و طی جلساتی رویکرد، هدف‌ها، محتوا، دانش و مهارت‌های مورد انتظار در برنامه‌ی جدید را برای تهیه‌کنندگان برنامه‌ی درسی توضیح می‌دهند و نتایج نیازسنجی‌ها نیز در اختیار آنان قرار می‌گیرد.

برای تهیه‌ی راهنمای تولید مواد آموزشی (کتاب درسی، کتاب راهنمای معلم و...) به‌طور معمول بین ۹ تا ۱۸ ماه زمان صرف می‌شود. تهیه‌کنندگان ضمن تولید، از مشاوره‌ی سایر صاحب‌نظران نیز بهره‌می‌گیرند.

پس از تهیه‌ی راهنمای تولید مواد آموزشی، راهنمای «تولید کتاب» راهنمای معلم نیز توسط همین گروه با توجه به ویژگی‌هایی که شرح آن قبلاً داده شد، تولید می‌شود. یادآور می‌شود که معلمان همیشه به این دو منبع دست‌رسی دارند.

اعتباربخشی و

تصویب برنامه‌ی درسی

اعتباربخشی و تصویب برنامه‌ی درسی در سه مرحله انجام می‌گیرد:

۱. بررسی در شورایی شامل دبیران، مدیران و نمایندگان انجمن اولیا و مربیان. سندیکای معلمان در این بخش نقش مهمی دارد.

۲. بررسی در شورای عالی آموزش و پرورش. شورای عالی آموزش و پرورش مرکب از نمایندگان از مجلس سنا و مجلس شورای ملی، نماینده‌ی ریاست جمهوری و نمایندگان برخی از وزارتخانه‌ها است. در این شورا، برنامه‌های درسی بررسی و در

صورت لزوم اصلاح می‌شوند. ۳. تصویب نهایی توسط وزیر آموزش و پرورش. طبق روال، برنامه‌ای که تقدیم وزیر می‌شود، کاملاً اصلاح شده و به تصویب دو شورای قبلی رسیده است. همراه برنامه‌ی درسی نظراتی را که درباره‌ی آن مطرح شده‌اند، نیز به اطلاع وزیر می‌رسد.

سرانجام وزیر تصمیم نهایی را می‌گیرد و برنامه را تأیید می‌کند. برنامه‌ی درسی که به امضای وزیر رسیده باشد، در سراسر کشور لازم‌الاجراست، حکم قانون را پیدا می‌کند، در روزنامه‌ی رسمی اعلام می‌شود و اجرای آن بدون هیچ تغییری الزام‌آور است.

برنامه‌ی درسی ضمن پیمودن مراحل اعتباربخشی، از طریق اینترنت به اطلاع همه می‌رسد و امکان دست‌رسی به آن برای همگان فراهم می‌آید.

ارزش‌یابی

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، در کشور فرانسه ارزش‌یابی از آموخته‌های دانش‌آموزان جزو مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی به‌شمار نمی‌آید و برنامه‌ریزان درسی، نقشی در این زمینه ندارند. در برنامه‌ی درسی که تولید می‌شود، حتی توصیه‌ای نیز در مورد نحوه‌ی ارزش‌یابی وجود ندارد.

ارزش‌یابی در آموزش و پرورش فرانسه به عهده‌ی سازمان مستقلی است که نقش آن محدود به ارزش‌یابی و برگزاری امتحانات جامع در پایان هر دوره‌ی تحصیلی

ارزش‌یابی در آموزش و پرورش فرانسه به عهده‌ی سازمان مستقلی است که نقش آن محدود به ارزش‌یابی و برگزاری امتحانات جامع در پایان هر دوره‌ی تحصیلی است

برنامه‌ی درسی ضمن پیمودن مراحل اعتباربخشی، از طریق اینترنت به اطلاع همه می‌رسد و امکان دست‌رسی به آن برای همگان فراهم می‌آید

ارزش‌یابی‌های پایه‌های گوناگون تحصیلی و کلاسی به‌طور معمول در مدارس انجام می‌گیرند که ارزش آن‌ها کم‌تر از ارزش امتحانات جامع است. اهمیت امتحان جامع در دوره‌ی متوسطه بسیار زیاد است. به دانش‌آموزانی که در این امتحان موفق شوند، مدرک دیپلم داده می‌شود. داشتن مدرک دیپلم متوسطه مجوزی برای ورود به دانشگاه و ادامه‌ی تحصیلات عالی است.

برای طراحی سؤالات امتحان جامع، کمیته‌ای ده نفره از استادان دانشگاه، بازرسان عمومی و سه یا چهار نفر معلم کارآمد، تشکیل می‌شود. پرسش‌ها بیشتر تشریحی هستند و برحسب موضوع درسی ممکن است، تفاوت‌هایی داشته باشند. امتحان در یک تاریخ و ساعت معین در سراسر کشور برگزار می‌شود. با توجه به شرکت استادان دانشگاهی در طرح سؤالات و دقتی که در طراحی و برگزاری امتحان می‌شود، دیپلم متوسطه در فرانسه مدرکی دانشگاهی به‌شمار می‌آید.

زیرنویس

1. DeCentralized Education
2. Centralized Education

۳. ارزش‌یابی جزو مؤلفه‌های برنامه‌ی درسی به‌شمار نمی‌آید. این کار در کشور فرانسه توسط سازمان مستقلی انجام می‌گیرد که در ادامه توضیح داده خواهد شد.

۴. در کشور فرانسه به‌طور معمول برای هر ماده‌ی درسی چند کتاب درسی تولید می‌شود.

۵. هر منطقه و ناحیه دارای اداره‌ی بازرسی است. ادارات بازرسی تشکیلات وسیع و نقش اجرایی دارند و وظایف آن‌ها تا حدودی شبیه به وظایف ادارات آموزش و پرورش مناطق در کشور ماست.

۶. اعضای شورای عالی آموزش و پرورش، نمایندگان از مجلس شورای ملی، سنا، ریاست جمهوری و برخی از وزارتخانه‌ها هستند.

منابع

۱. الوندی، حسین. گزارش سفر: برنامه‌ریزی درسی در کشور فرانسه. ۱۳۸۴.
۲. بهره‌گیری از مطالب نظام‌های آموزشی درج شده در سایت شورای عالی انقلاب فرهنگی.